

Matbrist och ny politik

Av Lester R. Brown

Från Earth Policy Institute
Utdrag ur boken Plan B 4.0
14 juli 2010

Det håller på att växa fram en farlig geopolitik kring jordens brist på mat. Enskilda länder, som utgår ifrån sina egna snävt definierade intressen, förstärker de trender som är orsaken till att den globala livsmedelstryggheten blir allt sämre. Detta började i slutet av 2007 när vete-exporterande länder, som Ryssland och Argentina, begränsade eller förbjöd exporten i ett försök att motverka den inhemska höjningen av matpriserna. Vietnam förbjöd risexport i flera månader och ett flertal andra, mindre exportländer, begränsade samtidigt sin export. De här åtgärderna lugnade visserligen allmänheten i de exporterande länderna, men de skapade panik i tjugotals andra länder som importerar säd.

Vid det laget – när världsmarknadspriserna på spannmål och sojaböner tredubblades – insåg plötsligt regeringarna i länder som importerar mat att de inte kunde lita på att marknaden skulle förse dem med vad de behövde. En av reaktionerna blev att vissa länder försökte ingå långfristiga bilaterala handelsavtal för att säkra en framtida tillgång till spannmål. Filippinerna, en av de största risimportörerna, förhandlade sig till ett treårigt avtal med Vietnam för att garanterat få 1,5 miljoner ton ris varje år. En delegation från Jemen, som nu importerar det mesta av sitt vete, reste till Australien i hopp om att förhandla fram ett långsiktigt avtal om veteimport. Egypten uppnådde en långfristig överenskommelse med Ryssland om mer än 3 miljoner ton vete årligen. Andra importörer eftersträvade liknande arrangemang. Men eftersom det var säljarnas marknad var det få som lyckades.

Samtidigt som det inte gick att förhandla sig till långfristiga handelsavtal uppträdde en alldeles ny typ av reaktion på läget bland de mera välbärgade livsmedelsimporterande länderna, nämligen att de försökte köpa, eller arrendera, stora landområden att odla på i andra länder. När tillgången på mat blir knappare kommer vi att få se en klappjakt på land som aldrig förr – tvärs över nationsgränserna. Libyen, som importerar 90 procent av sin spannmål och är mycket oroat över hur landet ska kunna säkra tillgången, var det första landet som letade efter åkermark utomlands. Efter mer än ett år av förhandlingar lyckades man nå ett avtal om att få bruka 100 000 hektar i Ukraina för odling av vete till Libyens egen befolkning.

Det som är så överraskande är det stora antal överenskommelser om landförvärv som redan har förhandlats fram, eller är under övervägande. IFPRI (*International Food Policy Research Institute*) sammanställde år 2009 en lista på nästan 50 överenskommelser, främst grundad på en genomgång av tidningsrapporter från hela världen. Ingen vet med säkerhet hur många sådana överenskommelser det egentligen finns,

eller hur många det så småningom kommer att finnas. Detta massiva förvärv av land, för att odla livsmedel i andra länder, är ett av de största geopolitiska experiment som någonsin genomförts.

Regeringarnas roll i landförvärven varierar. I några fall är det statsägda företag som förvärvar marken. I andra är det privata enheter som är köpare, medan regeringen i investerarnas hemland använder sina diplomatiska resurser för att uppnå ett avtal som är fördelaktigt för investerarna. Länderna som köper mark är oftast sådana där befolkningen har blivit för stor för att klara sig på sina egna land- och vattenresurser. Till dem hör Saudiarabien, Sydkorea, Kina, Kuwait, Libyen, Indien, Egypten, Jordanien, Förenade Arabemiraten och Qatar. Saudiarabien hoppas på att få köpa eller arrendera mark i åtminstone elva länder, bland andra Etiopien, Turkiet, Ukraina, Sudan, Kazakstan, Filippinerna, Vietnam och Brasilien.

I kontrast till köparna är de länder som säljer eller arrenderar ut sin mark ofta låginkomstländer och för det allra mesta sådana där kronisk hunger och undernäring är vanliga. Några av dem är beroende av WFP (*World Food Programme*) för en del av sin livsmedelstillgång. I mars 2009 firade saudierna ankomsten av den första skeppslasten ris som producerats på mark de förvärvat i Etiopien, ett land där WFP kämpar för att livnära cirka 5 miljoner människor. Ett annat område där saudierna och flera andra spannmålsimporterande länder förvärvar mark i större skala är Sudan – ironiskt nog det område där WFP gör sina största ansträngningar för att lindra hungersnöden.

Kinas investeringar är iögonfallande redan på grund av sin omfattning. Det kinesiska företaget *ZTE International* har säkrat sig tillgång till 2,8 miljoner hektar i Demokratiska republiken Kongo där det ska produceras palmolja, som antingen kan användas till matlagning eller till att producera biodiesel – vilket vittnar om att konkurrensen mellan mat och bränsle dyker upp också vid markförvärv. Detta kan jämföras med de 1,9 miljoner hektar som brukas av Kongos 66 miljoner invånare för att producera majs, deras stapellivsmedel. Liksom Etiopien och Sudan är också Kongo beroende av livräddande insatser från WFP. Bland andra länder där Kina förvärvat (eller har planer på att förvärva) mark finns Australien, Ryssland, Brasilien, Kazakstan och Burma/Myanmar.

Sydkorea, en av världens största majsimportörer, hör till de större investerarna i ett flertal länder. Med avtal undertecknade för ungefär 690 000 hektar i Sudan för veteodling är Sydkorea en av ledarna i denna framryckning för livsmedelstrygghet. Arean av dessa landförvärv är så stor att den motsvarar nästan tre fjärdedelar av de 930 000 hektar som Sydkorea nu använder i sitt eget land för att producera sin stapelföda, ris. Koreanerna är också intresserade av Rysslands områden längst i öster, där de planerar att odla majs och sojaböner.

Ett särdrag hos landförvärven, som inte har fått mycket uppmärksamhet, är att de också utgör förvärv av vatten. Oberoende av om markområdena bevattnas av regn eller med konstbevattning så utgör de ett anspråk på vattenresurser i världlandet. Markförvärven i Sudan där man hämtar vatten ur Nilen, som redan är fullt utnyttjad, kan

betyda att Egypten kommer att få mindre vatten från denna flod – vilket gör att Egypten blir ännu mer beroende av importerad spannmål.

Dessa bilaterala markförvärv ger upphov till många frågor. För det första: stor brist på insyn utmärker förhandlingarna och de överenskommelser de leder till. Vanligtvis är bara några få högt uppsatta tjänstemän inblandade och avtalsvillkoren är hemliga. Inte nog med att många berörda parter, som jordbrukare, blir utestängda från förhandlingsbordet när avtalen utformas, de får ofta inte ens veta något om dem förrän efteråt, då avtalen redan är undertecknade. Och eftersom det sällan finns obrukad produktiv jord i de länder där den köps upp eller arrenderas, kommer många lokala jordbrukare helt enkelt bli fördrivna. Detta bidrar till att förklara den fientlighet som ofta uppstår bland allmänheten i värdlandet.

Kina undertecknade till exempel en överenskommelse med regeringen i Filippinerna om att arrendera mer än en miljon hektar mark där man skulle producera grödor som skulle fraktas till Kina. Så snart informationen läckte ut, tvingade allmänhetens protester – till stor del från filippinska bönder – regeringen att skjuta upp överenskommelsen. En liknande situation uppstod på Madagaskar, där det sydkoreanska bolaget *Daewoo Logistics* propsade på sin rätt att arrendera mer än 1 miljon hektar mark, en yta lika stor som halva Belgien. Detta bidrog till att elda på ett politiskt uppror som ledde till ett regeringsskifte och till att överenskommelsen upphävdes. Kina har också drabbats av opposition ute bland folket i Zambia mot försöken att få tag i 2 miljoner hektar mark.

Detta nya sätt att åstadkomma livsmedelstrygghet väcker också frågor om hur det påverkar arbetstillfällena. Åtminstone två av länderna, Kina och Sydkorea, planerar att i vissa fall utnyttja jordbruksarbetare från det egna landet. Men är införandet av ett storskaligt, kommersiellt, kraftigt mekaniserat industrijordbruk vad som behövs i värdlandet, där arbetslösheten är omfattande?

Ifall matpriserna går upp i värdlandet, kommer det investerande landet att bli tvunget att värva säkerhetsstyrkor för att garantera att skördarna kan föras hem? Medveten om detta potentiella problem, erbjuder den pakistanska regeringen, som försöker sälja eller arrendera ut 400 000 hektar, en säkerhetsstyrka på 100 000 man för att skydda investerarnas mark och tillgångar.

En annan oroväckande sida av många markinvesteringar är att de sker i länder som Indonesien, Brasilien och Demokratiska republiken Kongo, där en utvidgning av åkermarken vanligtvis betyder att man hugger ner den tropiska regnskog som lagrar stora mängder kol. Detta skulle kunna höja de globala koldioxidutsläppen påtagligt, och därmed förstärka klimathotet mot världens livsmedelstrygghet.

Den japanska regeringen och IFPRI samt andra aktörer har föreslagit ett regelverk för investeringar för att reglera dessa överenskommelser om landförvärv, ett regelverk som skulle respektera rättigheterna både för dem som bor i landet där förvärvet görs och för investerarna. Världsbanken, Internationella jordbruksutvecklingsfonden (IFAD), FAO och FN:s konferens om handel och utveckling (UNCTAD) har utarbetat

ett förslag till principer för hur ansvarsfulla investeringar i jordbruk bör genomföras. Det här kommer troligen att utvecklas efterhand som överenskommelserna om landförvärv ökar i antal.

Tilltagande otrygghet ifråga om världens livsmedelsförsörjning har på detta sätt öppnat portarna för en ny geopolitik kring matbristen, där konkurrensen om jord- och vattenresurserna överskrider ländernas gränser. Risken finns att detta kommer att öka hungersnöden och de politiska oroligheterna, med ännu fler sönderfallande stater som följd.

#

Utdrag ur kapitel 1 ”Vi säljer ut vår framtid” i Lester Browns bok **Plan B 4.0 Uppdrag: rädda civilisationen!** (R-H Förlag, 2010) som kan laddas ner fritt från www.svenskaplanb.se.

Originallet och ytterligare data finns på www.earthpolicy.org

Ovanstående text får gärna spridas till vänner, familj och arbetskamrater!

Redigering av utdraget: Lars Almström

Källa: www.earthpolicy.org/index.php?/book_bytes/2010/pb4ch01_ss3